मिथ्यावादिनि दूति बान्धवजनस्याज्ञातपीडागमे
वापीं स्नातुमितो गतासि न पुनस्तस्याधमस्यान्तिकम् ॥'

अज्ञातपीडागमे, त्वमितो मत्सकाशात्स्नातुं वापीं गता, न पुनस्तस्याधमस्यान्तिकं गता। यतस्ते स्तनतटं निःशेषच्युतचन्दनम्, अधरश्च निर्मृष्टरागः, नेत्रे दूरमत्यन्तमनञ्जने, तन्वी कृशा तनुः पुलकिता। स्नानकार्यमिदं सर्वमिति बोधयन्त्या आपाततो दुर्विदग्धानभिधया बोधयितुं विदग्धनायिकया तथा प्रयुक्तं पश्चादनुरणनरीत्या 'भम धम्मिअ–' इत्यादाविवात्र तदन्तिकमेव रन्तुं गतासीति व्यञ्जनया प्रतीयते। एतदर्थस्याभिधया बोधने ग्राम्यत्वदोषः स्यादिति केचिदाहुः। एतद्व्याख्यानं प्राचां वाचस्पतिमिश्रप्रभृतीनामसंमतम्। तेषामयमभिप्रायः—'भम धम्मिअ–' इत्यादौ भ्रमणविघ्नकारिणः शुनो विनाशाद्भ्रमणं युक्तमिति प्रथममभिधयान्वयबोधो जायते। तदनन्तरमेव सिंहान्तिके भ्रमणमत्यन्तमयुक्तमिति भ्रमणबाधावतारो भवति। प्रकृते तु पदार्थविशेषानुसंधानचतुराणां झटिति तत्तत्पदार्थविशेषप्रतिसंधानात्प्रथममेव बाधावतारः। तथाहि—तटदेशमेकदेशपरं सभयरतौ सम्यक् पीडनाभावेन स्तनैकदेशस्यैव चन्दनच्यवनम्, स्नाने तु सर्वस्यैव स्तनस्य चन्दनच्यवनं स्यात्। तटपदस्य स्वरूपार्थकत्वे स्तन एव लुप्तचन्दनः, न त्वङ्गान्तरम्। मुखमुत्तानीकृत्य चुम्बनेनाधरस्यैव रागभ्रंशः, न तूत्तरोष्ठस्य। मुखं न्युब्जीकृत्य स्नानेनोभयोरेव रागभ्रंशः स्यात्। इयमिदानींतनी। तदानीमपि तत्प्रसङ्गेन पुलको भवति। स्नानीयपुलकस्य पथि श्रमादिना नाशसंभवात्। अधमस्य प्रागपि ज्ञातनिकृष्टपरिग्रहस्य। एवं च निरुक्तसुरतनिर्णयचिह्नत्रयस्य तत्समीपगमनमन्तरेणासंभवाद् विना लक्षणामन्वयबोधो न भवतीति नञ्पदस्य एवकारार्थे लक्षणा। अयोगव्यवच्छेदरूप एवकारार्थे नञर्थस्याभावस्य प्रतियोगित्वं संबन्धः। एवं वापीं स्नातुमित्यत्रापि विपरीतलक्षणया गमनाभाव एव प्रतीयते। तथा च त्वमितो वापीं स्नातुं न गता, तस्याधमस्यान्तिकमेव गतेत्यन्वयबोधः। रन्तुमिति प्रयोजनं व्यञ्जनया प्रतीयते। यत्रान्वयबोधात्प्राग्बाधावतारस्तत्र लक्षणा, यत्र तु पश्चात्तत्र व्यञ्जना। अन्यथा 'उपकृतं–' इत्यादावपि लक्षणा न स्यात्। तदुक्तम्—'क्वचिद्बाध्यतया ख्यातिः क्वचित्ख्यातस्य बाधनम्। पूर्वत्र लक्षणैव स्यादन्यत्र व्यञ्जनैव तु॥' इति। क्वचित् 'उत्तरत्राभिधैव तु' इति चतुर्थचरणे पाठः। अत्र वक्रादिवैशिष्ट्याद् व्यङ्ग्यान्तरमपि—दूत्यकर्मणात्यन्तहीनायामपि त्वयि सापराधायां तस्मिन्नप्यधमे मम नासूया किं त्वेवमकृतज्ञायां त्वयि यद्बान्धवबुद्ध्या विश्वसिमि, या च तस्मिन्नेवंविधे हरिद्रारागिणि[1] दुर्विदग्धे मन्दभागिनी दृढमनुरक्तास्मि, तदेवंविधवञ्चनासहस्रजनितप्रौढपरितापपुटपाकपात्रत्वं मम युक्तमेवेति विप्रलम्भप्रभेदेर्ष्यामानव्यभिचारिनिर्वेदध्वनिरिति। अत्र फलस्य लक्ष्यतद्धर्मान्यतरवृत्तित्वनियमेन

1. हरिद्रेति। हरिद्रारागश्चिरं नावतिष्ठते॥

१. पुस्तकान्तरे 'निर्णय' इति नास्ति.